

Den här dagen...

Denna dag skulle Gustaf få en son men förlora en mor. Kronprinsen Gustaf Adolf föddes utan större komplikationer. Att barnet var friskt och av manligt kön innebar att Gustafs djupaste önskan bönhörts: nu fanns det en tronföljare. Men denna dag, som borde stå i glädjens tecken, präglas också av bitterhet. I det brev som Gustaf skickar till änkedrottningen Lovisa Ulrika för att meddela henne att hon blivit farmor och att tronföljden säkrats, märks en blandning av triumf och nedslagenhet. "Denna händelse, som uppfyller alla mina önskningar, skulle inte vara blandad med bitterhet om jag inte alltför väl kände att detta barn, som jag och mitt folk längtat efter så mycket, har berövat mig min mor, och att hans födsel är ursprunget till mitt livs olycka." En märklig sak att skriva i en sådan stund!

Gustav IV Adolf som barn ca 1783, av Anton Ulrik Berndes. Wikimedia Commons

Bakgrunden bestod i de rykten om det kommande barnets illegitimitet, vilka spridits av hertig Karl men som också Lovisa Ulrika bidragit till. Grunden var att hovstallmästare Adolf Fredrik Munck haft en roll i att föra samman Gustaf med Sofia Magdalena. Men hade han varit involverad i själva konceptionen? Vad som egentligen skedde kan vi inte veta med säkerhet, även om man nog kan utesluta att det gått till som på C.A. Ehrensvärds bekanta skämtteckning, där hovstallmästarens

organ får tjänstgöra istället för kungens. Det rykte som sårade Gustaf mest var naturligtvis det att Munck och Sofia Magdalena skulle varit älskare, vilket hade inneburit att kronprinsen inte vore en prins av blodet och därtill att Gustaf gjorts till hanrej och framstälts som oförmögen. Men mest upprörd hade Sofia Magdalena varit. Hon vägrade under hela graviditeten att träffa sin svärmor, rädd att upprördheten vid ett möte skulle få henne att förlora barnet. Att änkedrottningen kunnat bidra till denna ryktesflora som var så förnedrande för både kung och drottning, förklarar de drastiska och oväntade formuleringarna i Gustafs brev.

I Lovisa Ulrikas svarsbrev finns en vag och olycklig formulering om att framtiden nog skulle riva sönder den slöja som nu täckte kungens ögon ("que le voile qui vous couvre les yeux se déchire"). Gustaf uppfattade detta som en anspelning på otrohet hos Sofia Magdalena och blev mycket upprörd. Ett senare brev, i vilket Lovisa Ulrika förklarade att hon med uttrycket snarare syftat på den felaktiga mening han fått om henne själv, lyckades inte rädda den nu hopplöst eskalerade situationen. Ryktet spred sig och snart visste allmänheten vad som hänt. Gustaf skickade bud för att hindra Lovisa Ulrika att resa till slottet och bese barnbarnet, rädd att hon skulle ådra sig folkets ilska om hon visade sig ute. Brytningen mellan mor och son var nu ett faktum, och skulle bestå tills hennes död fyra år senare, även om en åtminstone formell försoning ägde rum vid dödsbädden.

Denna dag, den första november 1778, är alltså en av de viktigaste under Gustafs styre. Betydelsen av att ha säkrat tronföljden behöver inte understrykas och lyckan över att ha fått en son lyser stark i många av kungens brev och skrivelser, men följderna av brytningen med modern kan nog ha varit lika betydelsefulla, om än mer indirekta. Många har omvittnat att Gustaf vid denna tid började förändras, och det har legat nära till hands att se brytningen med modern som en utlösande faktor. Till detta hör också att den riksdag han sammankallat i oktober 1778, och som pågick under kronprinsens födelse, innebar ett bakslag för Gustaf. Även om han där skulle få igenom många viktiga beslut, blev det uppenbart att den popularitet hos ständerna han vant sig vid hade sina gränser. Nu såg man början på en organiserad opposition från adelns håll. Både på det personliga och på det politiska planet sker en avgörande förändring hos Gustaf vid just denna punkt.

Förändringen hos Gustaf har varit ett givet ämne för biografer och historiker med en dragning åt det psykologiserande. Men även skönlitterära författare har givit sina bidrag. Kronprinsens födelse innebär därtill ett tacksamt dramatiskt ögonblick, i vilket konflikter som länge puttrat när en kulmen och koncentreras till en punkt.

(För en aktuell skönlitterär gestaltning kan man vända sig till Klas Östergrens *Två pistoler* (Polaris förlag, 2021), i vilken denna tids händelser återberättas av den åldrade Adolf Fredrik Munck från hans italienska exil.)

Alfred Sjödin, styrelseledamot Sällskapet Gustaf III